

До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23)

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Маслія Ігоря Володимировича «Інституційний механізм протидії криміналізації економіки: кримінологічне дослідження», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність теми дисертації. Ситуація, що склалася сьогодні в Україні у сфері забезпечення економічної безпеки, захисту населення від протиправних посягань, вийшла далеко за межі суто кримінологічної проблеми. Вона активно впливає на соціально-політичний клімат держави та суспільства. Слабкість та дисфункціональність державних інституцій, що беруть участь у регулюванні та контролі господарської діяльності, спровокували значний сплеск злочинного перерозподілу та присвоєння капіталів і ресурсів, поширення і зміцнення відносин підкупу-продажності в публічній та приватній сферах, формування владно-кланових та корпоративних злочинних співтовариств організованого типу.

Проте протидія економічній злочинності перебуває у фокусі суспільної уваги, на боротьбу з нею спрямовані численні суспільно-правові інститути, а отже, через об'єктивні факти протидії економічній злочинності з боку таких інститутів обмежувати їхню роль нейтральною позицією неможливо. Тому систему державних органів (інституцій), що беруть участь у зупиненні або недопущенні кримінальних процесів в економічній сфері, мають складати:

1) ті, які здійснюють контрольно-регулятивні функції у сфері економіки (або неспеціалізовані суб'єкти; деякі з них з ознаками спеціалізації, наприклад Держслужба фінмоніторингу та деякі органи в структурі Держфіскальної служби); 2) ті, що виконують охоронну функцію (система правоохоронних органів або спеціалізовані суб'єкти); 3) ті, що здійснюють правосуддя (господарське та кримінальне провадження). Крім того, важливе значення у зазначених заходах відіграють і громадські органи та організації, як національні так й міжнародні, зокрема Трансперенсі інтернешнл, Центр протидії корупції, «Асоціацію молодих донорів України» тощо.

Вироблення інституційних механізмів протидії економічним злочинам напряму пов'язано із розумінням стану економічної злочинності в країні на основі кримінологічних показників. І незважаючи на те, що у середньому порівняно з іншими видами злочинної діяльності питома вага економічних злочинів у загальній структурі злочинності не перевищує 10 %, ці дані

відображають лише активність або результативність діяльності правоохоронних органів щодо виявлення та документування окремих злочинів, але не свідчить про низький рівень економічної злочинності. Інституційна природа економічних злочинів та високий, як правило, соціальний статус «білокомірцевих» злочинців дають змогу шляхом «відмивання» перетворювати тіньові або кримінальні доходи на легальні, що сприяє латентності цього виду злочинності.

З урахуванням зазначеного, розгорнута характеристика процесів криміналізації економіки, виявлення кримінологічних закономірностей та детермінант формування кримінальних практик у сфері господарювання дадуть змогу більш повно зрозуміти розвиток цих процесів у взаємозв'язку з легальними економічними інститутами, що дозволить у подальшому більш ефективно впроваджувати інституційний механізм протидії економічній злочинності.

Зазначені обставини й зумовили актуальність і вибір теми дисертаційної роботи, її теоретичну та практичну значущість.

На підтвердження такого висновку свідчить те, що презентований напрям дослідження ґрунтується на основних положеннях Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року №1209, Указу Президента України №5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020» від 12 січня 2015 року. Робота відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 роки «Кримінологічні, пенітенціарні та кримінально-правові заходи забезпечення сталого розвитку суспільства» як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2016 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є обґрунтованими і переконливими.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, свідчать про те, що вони не розроблені в науці й перспективні для дослідження.

Слід відмітити належну **апробацію** результатів дисертаційної роботи, які достатньо повно оприлюднені у 3-х тезах доповідей на науково-практичних конференціях, а розроблені положення та рекомендації можуть бути використані, у науково-дослідній сфері, при подальшому вивченні питань розробки та впровадження інституційного механізму протидії криміналізації економіки.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджується обраною методикою

наукового пошуку та його емпіричною базою. Для досягнення поставленої мети і вирішення задач дисертації здобувач використовував такі методи: діалектичний метод у поєднанні з інституціональним дозволило розкрити зв'язок легальних (формальних) та тіньових/кримінальних (неформальних) інститутів економічної діяльності (розділи 1, 2). Історичний метод дозволив прослідкувати еволюцію поглядів на зміст та елементи криміналізації економіки, що відбуваються паралельно з трансформацією господарських відносин та їх правового регулювання (п.п. 1.1, 1.2, 1.4). Для оцінки кількісного та якісного аналізу показників злочинності у сфері економіки та фінансового сектору, а також результативності діяльності окремих спеціалізованих у сфері протидії суб'єктів були використані соціологічний та статистичний методи (п.п. 2.1, 2.2, 3.1). Системний підхід дав можливість розглядати системно-структурні зв'язки між різними державними органами, що здійснюють контрольно-регулятивні та правоохоронні функції у сфері протидії економічній злочинності та є частиною інституційного механізму (п.п. 3.1, 3.2). За допомогою компаративістського та формально-догматичного методів здійснено кримінологічний аналіз окремих інституційних проявів організованої та корупційної злочинності у сфері економіки, встановлено детермінанти криміналізації економіки, проаналізовано правові норми, визначено заходи інформаційно-аналітичного характеру (пп. 1.3, 2.3, 2.4, 3.3).

В основу висновків та рекомендацій за матеріалами дисертації покладено: статистичні показники стану економічної злочинності та окремих злочинів у сфері економіки в Україні за 2005-2015 роки; отримані з офіційних джерел (звітність Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України) та альтернативних джерел (результати опитувань PwC (Pricewaterhouse Coopers (укр. ПрайсвотерхаусКуперс). PwC Україна допомагає організаціям і приватним особам досягати поставлених цілей. Мережа фірм PwC, до якої входить PwC Україна, працює в 157 країнах, де близько 184 000 фахівців надають аудиторські, податкові та консалтингові послуги найвищої якості. Роботу експертів PwC в Україні спрямовано на надання конструктивних і дієвих консультацій: узагальнюючи світовий і український досвід, надання практичних рекомендацій для бізнесу.); вибірковий контент-аналіз вироків у кримінальних справах (провадженнях), ухвалених судами України щодо окремих економічних злочинів; аналіз даних Державної служби статистики щодо окремих показників соціально-економічного становища України.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Основні результати дослідження всебічно і повно викладені у дванадцяти публікаціях, вісім з яких – наукові статті, опубліковані у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, одна – наукова стаття у друкованому науковому виданні іноземної держави.

Зміст автореферату та основні положенням дисертації – ідентичні.

За змістом дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (256 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 228 сторінок, з них основний зміст – 182 сторінки, додатки – 15 сторінок.

Аналіз змісту роботи дозволяє схвально оцінити структуру дослідження, вона достатньо повно розкриває мету та поставлені задачі дослідження, які знайшли своє відображення в авторських висновках. Сформульовані дисертантом наукові положення, висновки і рекомендації обґрунтовані та достовірні.

Новизна положень, які виносяться на захист. Наукова новизна підготовленої дисертантом роботи полягає в тому, що вона є першим в українській кримінологічній науці дослідженням інституційного механізму протидії криміналізації економіки, в якому подано нові теоретичні обґрунтування проблематики організаційно-правового забезпечення функціонування та координаційної взаємодії спеціально-уповноважених державних органів в умовах реформування економіки та кримінальної юстиції із застосуванням методології інституціоналізму.

До найбільш вагомих наукових положень дисертації, що становлять її новизну, відносяться:

виділені автором основні ознаки категорії «криміналізація економіки» та сформульоване поняття останньої як, соціальний деструктивний процес, у межах якого легальні економічні інститути набувають рис тіньових та/або кримінальних у зв'язку з поширенням правопорушень або злочинів економічної спрямованості, корисливо-мотивованих посягань на законну діяльність суб'єктів господарювання, що призводять до негативних наслідків у вигляді матеріальної шкоди (С.55 – 56);

обґрунтування наявності діалектичного зв'язку між дисфункціями легальних (юридично формалізованих) економічних інститутів та злочинною діяльністю в сфері економіки, що потребує удосконалення кримінологічної політики в сфері детінізації та декриміналізації економіки, організації взаємодії державних контрольно-наглядових, регуляторних органів у сфері економіки та правоохоронних органів (С.13 – 14);

визначення інституційного механізму протидії криміналізації економіки як системи державних органів зі спеціальними та загально-соціальними функціями, що знаходяться в організаційно-правовій та інформаційній взаємодії та координації з метою зниження інтенсивності процесів криміналізації економіки, нейтралізації детермінаційних факторів цих процесів та обмеження їх негативного впливу на рівень соціально-економічного розвитку держави, її фінансову та економічну безпеку (С.43 – 57);

обґрунтування, з огляду на реформування органів прокуратури та зміни їх функціонального навантаження, покладання функцій здійснення оперативної координації протидії економічній злочинності на Міністерство внутрішніх справ України (С.153 – 154);

аргументи щодо необхідності удосконалення інформаційної та оперативної взаємодії в межах інституційного механізму протидії економічній злочинності, а також забезпечення прямого доступу уповноваженим співробітникам до баз даних контролюючих та правоохоронних органів задля оптимізації та підвищення результативності виявлення тіньових/кримінальних економічних схем та документування економічних злочинів (С.160 – 177);

Заслуговують на увагу удосконалені дисертантом:

положення кримінологічної характеристики злочинності в сфері економіки; зокрема відзначено, що середньостатистична незначна питома вага економічної злочинності відображає лише діяльність правоохоронних органів щодо виявлення та документування окремих злочинів, але не свідчить про низький рівень корисливо-господарської злочинності. Інституційна природа економічних злочинів та високий, як правило, соціальний статус «білокомірцевих» злочинців дозволяють шляхом «відмивання» перетворювати тіньові або кримінальні доходи у легальні, що сприяє латентності цього виду злочинності (С.56 – 75);

теоретичні положення про недоліки обліку економічних злочинів та пропозиції щодо його удосконалення з метою об'єктивної оцінки стану криміналізації економіки (С. 62 – 64);

наукові погляди щодо ролі корупційної злочинності у процесах криміналізації економіки з урахуванням нового антикорупційного законодавства та законодавчого закріплення корупції у приватному секторі як протиправної діяльності, що дає можливість виявляти зв'язок «підкуп-продажність» у відносинах господарюючих суб'єктів з державою та між собою, а також здійснювати превентивний вплив (С. 97 – 107);

систематизація спеціалізованих державних органів (інституцій) протидії економічній злочинності, яка на основі інституційного підходу та функціонального критерію має складатися із: органів, які здійснюють контрольно-регулятивні функції у сфері економіки; органів, що виконують правоохоронні функції; органів правосуддя (С.113).

Практичне значення одержаних результатів. Висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у:

науково-дослідницькій роботі – для подальшого вивчення проблем, пов'язаних із тіньовими та кримінальними процесами економічної спрямованості, та розробки теоретичних основ протидії криміналізації економіки;

правотворчості – для розробки державних програм протидії злочинності, удосконалення регулювання економічної діяльності в напрямку нейтралізації криміногенних ризиків,

правозастосуванні – для удосконалення діяльності контролюючих і правоохоронних органів щодо виявлення та документування злочинів у економічній сфері, усунення причин тінізації економічної сфери та протидії економічним злочинам, а також міжвідомчої та інформаційної співпраці;

навчальному процесі – при викладанні нормативного «Кримінологія», спеціального курсу «Кримінологічні основи забезпечення економічної безпеки», при підготовці та написанні підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, практикумів із зазначених дисциплін.

Здобувач вичерпно розкрив тему дисертації. Стиль, яким написано роботу, характеризується лаконічністю та обґрунтованістю при викладі думок, внутрішньою логікою. Структура і зміст дисертаційного дослідження свідчать про його цілісність. Робота завершується сформульованими висновками і пропозиціями щодо вдосконалення норм чинного законодавства України.

У цілому позитивно оцінюючи зміст дисертації та її автореферат, слід також відмітити наявність у них **дискусійних питань, недостатньо аргументованих положень і низки зауважень.**

1. Обґрунтування актуальності теми дисертації, варто було, *посилити статистичними й емпіричними даними*, що підтверджували б:

а) сплеск злочинного перерозподілу та присвоєння капіталів і ресурсів, поширення і зміцнення відносин підкупу-продажності в публічній та приватній сферах (С.4);

б) криміналізацію банківського сектору, бюджетної сфери, паливно-енергетичного комплексу, будівництва, земельних відносин тощо (С.4), тим більше, що частина такої інформації викладається дисертантом у розділі другому дисертації.

2. Підтримуючи, у цілому, використання методології інституціоналізму вивчення криміналізації економіки (С. 26 – 31), не спростовуючи її «переваги щодо залучення інших методів як додаткових, компенсаторних, зокрема системно-структурного, формально-логічного, догматичного та інших, не заперечуючи факти діалектичного розвитку злочинної економічної діяльності у взаємозв'язку з генезисом як легальних інститутів господарювання, так і зв'язку з іншими видами злочинної активності, автор цілком обґрунтовано заявляє (С.26) про наявні кореляційні зв'язки процесів криміналізації економіки з:

а) недоліками формальних інституцій, що покликані забезпечувати здійснення законної господарської діяльності, та

б) дисфункціями спеціалізованих суб'єктів протидії деструктивній економічній поведінці суб'єктів господарювання».

Разом з тим, *залишилися не визначеними:*

а) щільність таких зв'язків, тобто рівень (індекс) кореляції зазначених процесів;

б) за яких обставин індекс кореляції зростає до таких меж, що перетворюється у пряму причинну чи функціональну залежність;

в) зміст недоліків формальних інституцій, що покликані забезпечувати здійснення законної господарської діяльності, та дисфункцій спеціалізованих суб'єктів протидії деструктивній економічній поведінці суб'єктів господарювання, тобто про що йде мова?

3. Визначаючи поняття інституційного механізму протидії криміналізації економіки (С.57), «як систему державних органів зі спеціальними та загальносоціальними функціями, що перебувають в організаційно-правовій та інформаційній взаємодії та координації...», дисертант залишив поза увагою, на нашу думку, достатньо важливі та невід’ємні його елементи. Мова йде, зокрема, про:

а) національні й міжнародні громадські організації (наприклад: Трансперенсі інтернешнл, Центр протидії корупції, «Асоціацію молодих донорів України»);

б) нормативно-правове забезпечення функціонування такого механізму.

4. Потребує додаткової аргументації позиція дисертанта щодо формування складових елементів кримінологічної характеристики злочинності у сфері економіки. З цього приводу виникає декілька питань:

а) в теорії кримінології сформувався усталений підхід щодо того, що одним із основних складових елементів кримінологічної характеристики окремого виду злочинності є її детермінація чи причини й умови. Разом з тим, автор зазначені обставини досліджує у рамках методологічних засад вивчення інституційного механізму протидії криміналізації економіки;

б) ще одним складовим елементом кримінологічної характеристики окремого виду злочинності є особливості особи злочинця. Проте, дисертант взагалі залишив поза увагою дану проблематику в рамках дослідження інституційного механізму протидії криміналізації економіки;

в) автор, чомусь, вирвавши із контексту досліджує злочинність у фінансовому секторі економіки залишивши поза увагою бюджетну, банківську, податкову та інші її складові, що є сьогодні найбільш криміналізованими. Проте, звертається до організованої злочинної діяльності у сфері економіки та корупційної злочинності та її ролі у криміналізації економічних відносин.

5. Розкриваючи особливості правового та інформаційного забезпечення взаємодії суб’єктів протидії економічній злочинності, автор (С. 164 – 165) використовує дещо застарілу назву структурних підрозділів МВС України, що здійснюють, крім інших функцій, інформаційне забезпечення протидії криміналізації економіки, зокрема:

а) Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення (ДІАЗ) МВС України (Наказ МВС України від 22 жовтня 2014 року N 1122), називається «Департаментом інформаційних технологій (ДІТ) МВС»;

б) Департамент протидії злочинності у сфері економіки МВС України (Наказ МВС України від 07 травня 2015 № 530), називається «Департаментом із протидії економічній злочинності».

Крім того, відповідно до положень зазначених нормативно-правових актів вказані підрозділи забезпечують реалізацію дещо інших завдань, що змістовно відрізняються від анонсованих здобувачем.

Проте викладені зауваження не знижують в цілому наукової цінності та позитивної оцінки поданої роботи, виступають запорукою наукової дискусії протягом публічного захисту дисертації.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому. Проведений аналіз дисертаційної роботи та автореферату дає можливість зробити висновок про те, що це завершене самостійне наукове дослідження, яке вирішує конкретне наукове завдання, має істотне значення для розвитку кримінологічної науки та практики щодо розробки й функціонування інституційного механізму протидії криміналізації економіки.

Висновок. Дисертація за темою «Інституційний механізм протидії криміналізації економіки: кримінологічне дослідження», **відповідає вимогам** п.п. 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор, **Маслій Ігор Володимирович**, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент –

**кандидат юридичних наук, професор,
учений секретар Вченої ради**

Національної академії внутрішніх справ

«11» вересня 2015 року

В.В. Василевич

**Підпис Василевича В.В. засвідчую
Проректор Національної академії
внутрішніх справ**

**доктор юридичних наук, професор
«11» вересня 2015 року**

С.С. Чернявський

